

УДК 378.011.3-051:373.5.091.26

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-6\(201\)-15-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-6(201)-15-18)

Бабко Тетяна

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1066-7290>

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ (з досвіду роботи)

A Презентовано розроблену на кафедрі менеджменту освіти та психології Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти тренінгову програму «Розробка інструментів формувального оцінювання: психолого-педагогічний аспект», спрямовану на розвиток предметно-методичної та оцінювально-аналітичної компетентностей учасників. Описано зміст тренінгової програми, розкрито використані практичні методи й техніки. Представлено результати опитування учасників. Ця навчальна програма може використовуватись під час підготовки і підвищення кваліфікації керівників і вчителів базової та профільної середньої освіти у закладах вищої та післядипломної освіти.

Ключові слова: нова українська школа; оцінювальна діяльність учителя; формувальне оцінювання

S *Babko Tetyana. Training of basic secondary education teachers to the introduction of formative assessment of pupils (from the experience of work).*

The article is devoted to the experience of postgraduate theoretical and practical training of basic secondary education teachers to the introduction of formative assessment. The relevance of the chosen topic is substantiated by the fact that from the standpoint of competency methodology and education of the New Ukrainian School partnership provides for the creation of other conditions for assessing the educational achievements of students, changing emphasis on formative assessment and self-assessment of students.

The article presents the training program «Development of tools for formative assessment: psychological and educational aspect» developed at the Department of Educational Management and Psychology Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education.

The article describes the content of the training program aimed at mastering the management team and primary and secondary school teachers with theoretical knowledge and practical skills to develop and use modern tools of formative assessment in the teaching of any subject. The results of the entrance and final survey of participants are presented. The practical methods and techniques used during the training are revealed, the application of which will promote the development of subject-methodical and assessment and analytical competencies of the participants defined by the professional standard of the profession «Teacher of general secondary education».

This curriculum can be used in the training and retraining of managers and teachers of basic and senior levels in higher and postgraduate education.

Key words: New Ukrainian School; teacher assessment activity; formative assessment

Бабко Тетяна Миколаївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту освіти та психології, Коштовний заклад «Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти та психології» Запорізької обласної ради, Україна

Babko Tetyana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Management of Education and Psychology, Municipal institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education and Psychology» of the Zaporizhzhia Regional Council, Ukraine

E-mail: tet.babko@ukr.net

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Розбудова Нової української школи (НУШ) передбачає помітні зміни всієї сукупності взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Із позицій компетентнісної методології та педагогіки партнерства передбачається створення нових умов для оцінювання освітніх досягнень здобувачів освіти, зміну акцентів на формувальне оцінювання й самооцінювальну діяльність учнів, коли вони будуть не просто діяльними учасниками освітнього процесу, а й візьмуть на

себе частину відповідальності за власні освітні результати. Однак сучасні моніторингові дослідження рівня сформованості в учителів оцінювально-аналітичної компетентності [6] констатують, що існує проблема недостатньої поінформованості вчителів про інструменти формувального оцінювання та й, взагалі, усвідомлення практичної значущості цього напрямку оцінювальної діяльності вчителя.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічною основою формувального оцінювання виступають теоретичні положення та технології реалізації систе-

ми оцінювальної діяльності на засадах компетентнісного підходу, що представлені у роботах О. Овчарук, О. Онопрієнко, К. Пономарьової, Н. Пархоменко, Ю. Найди, А. Цимбалару, Р. Шияна та ін. Виходячи із цих позицій, зміст і методи оцінювальної діяльності визначаються на основі зіставлення очікуваних результатів навчання з ієрархією його цілей, сформульованих згідно з таксономічною теорією Б. Блума.

Термін «формульоване оцінювання» ввели англійські вчені П. Блек і Д. Вільям [7, с. 11], які підкреслювали важливість самооцінювальної діяльності учнів та отримання вчителем зворотного зв'язку від них із метою використання цієї інформації для корекції освітнього процесу.

Вітчизняна дослідниця О. Локшина на основі аналізу тлумачень поняття «формульоване оцінювання» зарубіжними вченими Ф. Перрену, Б. Коуві, Б. Беллом та П. Блеком, наголошує, що «... це вид інтерактивного оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання» [2, с. 223–224].

Методологічною основою для запровадження формульованого оцінювання вважають положення когнітивної психології (Л. Виготський) та філософії конструктивізму (Ж. Піаже, Дж. Дьюї, Дж. Брунер). Адже із цих теоретичних позицій контрольо-оцінювальна освітня діяльність є важливою частиною процесу отримання учнем пізнавального досвіду, а навчальні результати учіння мають особистісний характер і визначають зону подальшого найближчого розвитку дитини.

Отже, згідно з висновками міжнародних науковців та експертів, формульоване оцінювання є однією з найефективніших досліджених стратегій підвищення рівня навчальних досягнень учнів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Згідно із Законом України «Про повну загальну середню освіту» (ст. 17 [6]) запровадження формульованого оцінювання передбачено на всіх рівнях освіти. Варто зауважити, що у початковій школі формульоване оцінювання вже досить широко використовується педагогами й унормовано на державному рівні [там само], у той же час цей вид оцінювальної діяльності ще недостатньо системно використовується у базовій і старшій школах.

З огляду на це, провідне завдання сучасної післядипломної педагогічної освіти полягає в тому, щоб допомогти педагогічним працівникам усвідомити сутність і практичну значущість формульованого оцінювання. А також допомогти вчителям оволодіти найоптимальнішими способами використання методик і засобів запровадження формульованого оцінювання освітньої діяльності учнів.

Мета статті: висвітлити досвід післядипломної теоретичної та практичної підготовки вчителів базової середньої освіти до запровадження формульованого оцінювання.

Викладення основного матеріалу. Із 1 вересня 2022 року викладання всіх навчальних предметів у 5 класах буде здійснюватись в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» та у відповідності до вимог Державного

стандарту базової середньої освіти (далі ДСБСО), текст якого подає опис компетентнісного потенціалу та вимог до загальних і конкретних результатів навчання учнів 5–9 класів у різних галузях освіти.

Система оцінювання, яка має здійснюватися в НУШ, спрямовується на докладнішу конкретизацію навчальних досягнень учнів і включає не лише підсумковий бальний підхід (виставлення поточної, семестрової та річної оцінки), а й поточне формульоване оцінювання («оцінювання для навчання»).

Саме системне запровадження формульованого оцінювання сприяє підвищенню якості освітнього процесу та забезпечує наступність між підходами до оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової та базової середньої освіти.

Поточне формульоване оцінювання здійснюється з метою допомоги учням усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання; підтримати навчальний поступ усіх без винятку учнів; діагностувати їхні досягнення на кожному з етапів навчання; вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню. Його запровадження вимагає оновлення алгоритму оцінювально-аналітичної педагогічної діяльності й, відповідно, обумовлює необхідність системної підготовки вчителів до реалізації цього процесу.

Із метою цілеспрямованої підготовки освітян до здійснення формульованого оцінювання, у межах діяльності кафедри менеджменту освіти та психології КЗ «Запорізький ОІППО» ЗОР, автором цієї статті було розроблено і протягом другого півріччя 2021 року апробовано тренінгову програму «Розробка інструментів формульованого оцінювання: психолого-педагогічний аспект».

Самооцінювання вчителями рівня обізнаності щодо визначення сутності формульованого оцінювання показало такі результати: 36% опитуваних «знають, що це таке й уже використовують його окремі елементи та прийоми»; 7% – «знають і вже систематично використовують»; 55% – «ще мало знають про формульоване оцінювання, але хочуть дізнатись»; 2% – «знають, що це таке, але й не бачать сенсу у його використанні». При цьому, визначаючи рівень своєї теоретичної/практичної готовності до запровадження формульованого оцінювання, лише 9/15% вважають його високим, 83/74% – посереднім, 0/4% – низьким, а ще 9/7% – вагаються його оцінити.

З огляду на отримані результати опитування зміст даної тренінгової програми було спрямовано на вирішення наступних завдань: ознайомити учасників тренінгу із сутністю сучасних підходів до організації формульованого оцінювання в НУШ; сприяти вдосконаленню вмінь освітян до оновлення системи оцінювання успішності й результативності освітньої діяльності учнів різних вікових категорій; створити умови для практичного оволодіння педагогами досвідом використання сучасних інструментів формульованого оцінювання у власній професійній діяльності.

Представлена тренінгова програма розрахована на 8, 16 і 30 годин. Вона може проводитись в очному, очно-ди-

станційному та дистанційному форматах. Реалізується через фронтальні, групові та індивідуальні форми організації освітньої діяльності, ігрові технології, проектування, самостійну та дистанційну роботу.

Модульна побудова програми забезпечує як розгляд й усвідомлення найважливіших теоретичних аспектів, так і відпрацювання певних практичних навичок учасників.

Навчально-тематичний план тренінгу складається з трьох модулів.

Під час вивчення першого модуля «Сучасні вимоги до системи оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти» досить важливим аспектом підготовчої роботи вчителя до оновлення власної системи оцінювальної діяльності має стати створення умов для усвідомлення ними відмінностей реалізації поточного бального та формульованого оцінювання. Із цією метою проводиться докладний теоретичний аналіз, у першу чергу, аспектів невідповідності поточного бального оцінювання результатів навчання здобувачів базової освіти сучасним вимогам компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходів. У результаті розв'язання такого теоретичного завдання вчителі, що брали участь в апробації, відзначають низку несприятливих психолого-педагогічних аспектів, зокрема: досягнення учня порівнюються не з його попередніми здобутками, а з результатами однолітків або еталоном/нормою (64%); така система оцінювальної діяльності не дає уявлення про динаміку пізнавальних процесів учнів, а лише фіксує рівень засвоєння навчального матеріалу (52%); критерії оцінювання не завжди зрозумілі учням та їхнім батькам (43%); це механізм ранжування учасників освітнього процесу (37%); зміст та якість діагностичного інструментарію застарілі (24%); традиційна система бального оцінювання не враховує диференційований підхід (22%) та характеризується певною необ'єктивністю (11%).

Разом з тим, оцінюючи здобутки поточного формульованого оцінювання результатів і процесу освітньої діяльності здобувачів базової освіти, вчителі відзначають те, що цей напрям оцінювальної діяльності має наступні переваги: дозволяє оцінити індивідуальні досягнення кожного учня і не передбачає порівняння результатів різних учнів і формулювання адміністративних висновків за результатами навчання – 70%; сприяє відстежуванню індивідуального прогресу учнів у навчанні – 67%, створює умови для залучення учня до процесу учіння та самооцінювальної діяльності – 59%; надає можливість учителю об'єктивніше визначити освітній результат для кожного учня – 57%; ефективніше організувати подальшу корекційну роботу – 46%; сприяє усвідомленню учнями причин труднощів і помилок у навчанні, допомагає виявляти проблеми засвоєння учнями навчального матеріалу, щоб із максимальною ефективністю компенсувати недоліки – 39%; підвищує рівень довіри учнів і батьків до вчителя – 17%.

Після проведення теоретичного аналізу вчителі формулюють нові педагогічні завдання, які мають ураховувати: паралельне запровадження формульованого та поточного

бального оцінювання; залучення учнів до розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень із теми чи уроку; запровадження різних форм для самооцінювання та взаємооцінювання учнів; використання прийомів відзначення досягнень та індивідуального поступу учнів; забезпечення позитивного підходу до оцінювання тощо.

Другий змістовно-тематичний модуль тренінгової програми «Використання сучасних інструментів формульованого оцінювання у професійній діяльності вчителя» спрямований на вдосконалення практичних умінь учасників.

Отже, перше тренінгове завдання цього модуля спрямоване на відпрацювання вмій вчителів у формулюванні об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей, які потім легко перетворюватимуться у критерії для самооцінювання. Це здійснюється шляхом відпрацювання з учасниками логічного мисленнєвого ланцюжка: аналіз конкретних результатів навчання (за ДСБСО) – вибір очікуваних результатів (робота з текстом навчальної чи модульної програми) – формулювання цілей і завдань освітньої діяльності – адаптація очікуваних результатів у критерії для оцінювання – підбір інструментів формульованого оцінювання для конкретного уроку – аналіз отриманих учнями результатів для надання їм рекомендацій щодо корекції подальшої освітньої діяльності [1].

Для ефективного використання потенціалу формульованого оцінювання під час відпрацювання вмій формулювання критеріїв для самооцінювання учнів радимо вчителям враховувати SMART-технологію формулювання цілей за Д. Доурденом та піраміду когнітивних цілей Б. Блума [8, с. 36–38].

Також звертаємо увагу учасників тренінгу на важливість використання «Орієнтовних вимог до критеріїв і шкал оцінювання» [3, с. 24–25].

Особливо наголошуємо на дотриманні наступного: «чіткість і зрозумілість критеріїв», «чіткість розмежування між рівнями досягнень», «підтримка розвитку метакогнітивних навичок учнів» тощо.

Досить важливою у цьому модулі є практика ознайомлення учасників зі зразками різних інструментів формульованого оцінювання, що умовно класифіковано за трьома групами:

1) *сигнально-графічні інструменти*, сутність яких полягає в тому, що за допомогою певних сигналів (смайлів, сигнальних малюнків, жестів, рухів, переміщень тощо) вчитель отримує швидкий зворотній зв'язок від учнів;

2) *знаково-схематичні інструменти* (листи-оцінювання, «карти успіху» тощо), працюючи з якими, учні роблять позначки або ставлять собі оцінки відповідно до визначених критеріїв та індикаторів;

3) *змішані (вербальні) інструменти* – це листи-оцінювання чи чек-листи, що передбачають уже словесну (стислу, лаконічну, тезову) або комбіновану (позначки із власними коментарями) відповідь учнів.

Ознайомлення слухачів із особливостями створення та оформлення різних оцінювальних форм реалізується

через практику «Методичний аналіз». Під час її виконання учасникам пропонується познайомитись із наданими тренером зразками й визначити методичні «здобутки» та «труднощі» використання певної групи інструментів у власній професійній діяльності. Завершується процес проходження учасниками другого модуля тим, що кожен із них формує для себе «методичну колекцію» найприйнятніших для використання інструментів формуального оцінювання та розробляють листи оцінювання, які вони використовуватимуть під час викладання свого фахового предмета.

Третій модуль «Технології педагогічного аналізу результатів самооцінювання і рефлексивної діяльності учнів» передбачає ознайомлення учасників тренінгу із особливостями вербального оцінювання учнів і вдосконалення вмінь формулювання власних педагогічних рекомендацій для тих учнів, які утруднювались під час вивчення обраної навчальної теми або потребують значної уваги та допомоги під час досягнення визначених очікуваних результатів.

Тренінгові практики цього модуля спрямовані на засвоєння учасниками правил конструктивного формулювання вербальних характеристик; оволодіння вміннями їхнього застосування у власній професійній діяльності.

Висновки. Отже, реалізація представленого тренінгу сприяє розвитку важливих професійних компетентностей, визначених професійним стандартом професії «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020): предметно-методичної (здатність здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу) та оцінювально-аналітичної (здатність здійснювати оцінювання результатів учнів і забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів).

Вважаємо підтвердженням результативності апробації даної програми те, що під час підсумкового опитування учасників тренінгу на питання «Чи готові ви докласти додаткові зусилля для запровадження формуального оцінювання під час викладання свого предмета?» однозначно схвальну відповідь дало 57,4% опитаних, «більше «так», ніж «ні» – 36,1%, вагаються 11,4% опитаних і лише 1,6% – категорично проти.

Ця навчальна тренінгова програма може використовуватись під час підготовки і підвищення кваліфікації керівників і вчителів базової та профільної середньої освіти у закладах вищої та післядипломної освіти.

Перспективи подальших розвідок. До наступних напрямів подальшого розгляду цієї теми можна віднести: докладніше розкриття механізмів урахування результатів формуального оцінювання під час бального поточного оцінювання учнів; розгляд можливостей оптимізації формуального оцінювання засобами інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Список використаних джерел

1. Бабко Т. М., Фокша С. Є. Підвищення якості математичної освіти засобами формуального оцінювання. *Розвиток сучасної природничо-математичної освіти: реалії, проблеми якості, інновації* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Запоріжжя, 10–11 листоп. 2021 р.). URL: <https://drive.google.com/file/d/1LCE1L7Nj1jCvkwykpgsysfZxCdIFxbUE/view>

2. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія. Київ : Богдана А. М., 2009. 404 с.
3. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» : Лист МОН України від 06.08.2021 № 4.5/2303-21.
4. Покрова С. В. Розвиток оцінювальної компетентності вчителів початкових класів як педагогічна проблема. *Нова українська початкова школа: нові виміри професійного розвитку вчителя* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, (Запоріжжя, 16–17 верес. 2021 р.). URL: <https://drive.google.com/file/d/1TpHxDv-MYpXUEO9MRwdlcMCTFtaMxHFU/view>
5. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ МОН України від 13.07.2021 № 813. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-metodychnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
6. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
7. Фідкевич О., Богданець-Білокаленко Н. Нова українська школа: теорія і практика формуального оцінювання у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2020. 96 с.
8. Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи : навч.-метод. посіб. Вид. 2-ге, перероб. та доп. / авт.-уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 83 с.

References

1. Babko, T. M., & Foksha, S. Ye. (2021). Pdivyshchennia yakosti matematychnoi osvity zasobamy formualnoho otsiniuvannia [Improving the quality of mathematics education by means of formative assessment]. *Rozvytok suchasnoi pryrodnycho-matematychnoi osvity: realii, problemy yakosti, innovatsii [Development of modern natural and mathematical education: realities, quality problems, innovations]*: materialy V vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1LCE1L7Nj1jCvkwykpgsysfZxCdIFxbUE/view> [in Ukrainian].
2. Lokshyna, O. I. (2009). *Zmist shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: teoriia i praktyka (druga polovyna XX – pochatok XXI st.) [The content of school education in the European Union: theory and practice (second half of XX – early XXI century.)]*: monohrafiya. Kyiv: Bohdana A.M. [in Ukrainian].
3. *Metodychni rekomendatsii shchodo osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu u pershomu (adaptivnomu) tsykli / 5 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity za Derzhavnym standartom bazovoi serednoi osvity v umovakh realizatsii kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [Methodical recommendations on the peculiarities of the organization of the educational process in the first (adaptive) cycle / 5 classes of general secondary education institutions according to the State standard of basic secondary education in the implementation of the concept of «New Ukrainian Schools»]*: Lyst MON Ukrainy vid 06.08.2021 № 4.5/2303-21 [in Ukrainian].
4. Pokrova, S. V. (2021). Rozvytok otsiniuvanoi kompetentnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv yak pedahohichna problema [Development of assessment competence of primary school teachers as a pedagogical problem]. *Nova ukrainska pochatkova shkola: novi vimiri profesiinoho rozvytku vchytelia [New Ukrainian primary school: new dimensions of teacher professional development]*: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1TpHxDv-MYpXUEO9MRwdlcMCTFtaMxHFU/view> [in Ukrainian].
5. *Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia rezultativ navchannia uchniv 1-4 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [About the statement of methodical recommendations concerning an estimation of results of training of pupils of 1-4 classes of establishments of general secondary education]*: Nakaz MON Ukrainy vid 13.07.2021 № 813. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-metodychnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian].
6. *Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [About complete general secondary education]*: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2020 r. № 463-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
7. Fidkevych, O., & Bohdanets-Biloskalenko, N. (2020). *Nova ukrainska shkola: teoriia i praktyka formualnoho otsiniuvannia u 3-4 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity [New Ukrainian school: theory and practice of formative assessment in 3-4 grades of general secondary education]*: navch.-metod. posibnyk. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
8. Larionova, N. B., & Streltsova, N. M. (Comps.). (2020). *Formuvalne otsiniuvannia v osvitnomu protsesi pochatkovoї shkoly [Formative assessment in the educational process of primary school]*: navch.-metod. posibnyk. Kharkiv: Drukarnia Madryd [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 06.12.2021